UOT: 338.48
Şəlalə ƏZİZOVA
Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutu, Doktorant
https://orcid.org/0009-0003-7124-861X
aydinova.shalale97@gmail.com
DOI:doi.org/10.61226/12.2.2023/20254.16

AZƏRBAYCANIN POST-KONFLİKT ƏRAZİLƏRİNDƏ REGİONAL TURİZM KLASTERİNİN YARADILMASI

Xülasə. Məqalədə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarını əhatə edən post-konflikt ərazilərdə regional turizm klasterinin yaradılmasının zəruriliyi, bu istiqamətdə mümkün imkanlar və maneələr təhlil olunur. Məqsəd ondan ibarətdir ki, işğaldan azad olunmuş bu ərazilərdə davamlı iqtisadi inkişafa nail olunması üçün turizmin potensial imkanlarından tam istifadə edilsin.

Təklif olunan model olaraq regional turizm klasteri konsepsiyası çərçivəsində turizm obyektlərinin, infrastrukturun, insan resurslarının və logistik imkanların koordinasiyalı idarə olunmasını əhatə edir. Bu modelin tətbiqi həm dərhal iqtisadi təsirlər, həm də sosial inteqrasiya baxımından əhəmiyyətlidir. Eyni zamanda, məcburi köçkünlərin qayıdışına paralel olaraq yeni iqtisadi strukturların qurulması bu yanaşmanı daha da aktual edir.

Təhlil göstərir ki, Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda təbii, mədəni, tarixi resursların çoxluğu, coğrafi müyyət, habelə dəstəkləyici dəyişikliklər (infrastrukturun bərpası, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi) klaster yanaşmasını reallaşdırmaq üçün əsas şərtlərdən hesab oluna bilər. Bu istiqamətdə SWOT analiz, beynəlxalq nümunələr və cədvəllər əsasında təkliflər irəli sürülür.

Açar sözlər: Post-konflikt ərazilər, Qarabağ, turizm klasteri, regional işbirliyi, dayanaqlı turizm, investisiya.

Shalala Azizova

CREATION OF A REGIONAL TOURISM CLUSTER IN THE POST-CONFLICT AREAS OF AZERBAIJAN

Abstract. This article analyzes the necessity of establishing a regional tourism cluster in the post-conflict areas of the Karabakh and Eastern Zangezur economic regions. The main objective is to ensure sustainable economic development in these liberated territories through the effective utilization of tourism potential.

The proposed model of a regional tourism cluster involves the coordinated management of tourism infrastructure, services, human resources, and logistics. This model is crucial not only for immediate economic recovery but also for promoting long-term social integration. With the return of internally displaced persons (IDPs), the need for structured economic redevelopment becomes even more pressing.

The analysis reveals that the abundance of natural, cultural, and historical resources in Karabakh and Eastern Zangezur, along with supportive developments such as infrastructure rehabilitation and digital innovations, provide favorable conditions for implementing a cluster-

based tourism strategy. The study puts forward specific proposals based on SWOT analysis, international case studies, and data tables.

Keywords: Post-conflict regions, Karabakh, tourism cluster, regional cooperation, sustainable tourism, investment.

Шалала Азизова

СОЗДАНИЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО КЛАСТЕРА В ПОСЛЕКОНФЛИКТНЫХ РАЙОНАХ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме. В статье анализируется необходимость создания регионального туристического кластера в постконфликтных районах, охватывающих Карабахский и Восточно-Зангезурский экономические регионы, возможные возможности и препятствия на этом пути. Цель – полное использование потенциальных возможностей туризма для достижения устойчивого экономического развития на этих освобожденных территориях.

Предложенная модель, как концепция регионального туристического кластера, включает скоординированное управление туристическими объектами, инфраструктурой, кадровыми и логистическими возможностями. Применение этой модели важно как с точки зрения непосредственных экономических последствий, так и социальной интеграции. В то же время, создание новых экономических структур параллельно с возвращением внутренне перемещенных лиц делает этот подход еще более актуальным.

Анализ показывает, что обилие природных, культурных, исторических ресурсов, географическая среда, а также поддерживающие изменения (реконструкция инфраструктуры, применение цифровых технологий) в Карабахе и Восточном Зангезуре могут рассматриваться как основные условия для реализации кластерного подхода. В этом направлении выдвигаются предложения на основе SWOT-анализа, международных примеров и таблиц.

Ключевые слова: постконфликтные зоны, Карабах, туристический кластер, региональное сотрудничество, устойчивый туризм, инвестиции.

Giriş

Azərbaycan Respublikası 2020-ci il Vətən müharibəsində qazanılan tarixi qələbədən sonra yeni sosial-iqtisadi mərhələyə daxil oldu. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının işğaldan azad olunması bu ərazilərdə yenidən quruculuq və infrastruktur bərpası prosesinə təkan verdi. Bu prosesin əsas istiqamətlərindən biri kimi turizm sektoru prioritet hesab olunur. [1].

Sözgedən regionlar əsrlər boyu ənənəvi mədəniyyəti, təbii landşaftı, şalıqlı iqlimi, eyni zamanda dini və tarixi abidələri ilə tətqiqatçıların diqqətini cəlb edib. Hal-hazırda aparılan tikinti və kommunikasiya şəbəkələri bu resursları iqtisadi istifadəyə cəlb etmək imkanı yaradır [2].

Lakin təklikdə fəaliyyət göstərən turizm obyektləri və sərgözəştlər arzulanan effekti vermir. Ona görə də klaster yanaşması təşkilati baxımdan daha səmərəlidir. Turizm klasteri vasitəsilə fərqli turizm tipləri bir-birini tamamlayaraq bölgəni cazibə mərkəzinə çevirə bilər.

Klaster yanaşması iqtisadi koordinasiya, investisiya mütərəqqiliyini, ixtisaslı kadr axınını və innovativ yanaşmaları təşviq edir. Bu baxımdan, post-konflikt ərazilərdə regional turizm klasterinin yaradılması milli turizm siyasətinin davamı olaraq qiymətləndirilməlidir.

Post-konflikt dövrdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ərazilərində formalaşacaq turizm klasterlərinin əsas vəzifəsi turizm infrastrukturunun bərpası ilə yanaşı, vahid və əlaqəli iqtisadi sistemin qurulmasıdır. Bu çərçivədə mehmanxana sektoru, ictimai iaşə obyektləri, bələdçi xidmətləri və nəqliyyat-logistika şəbəkələri birlikdə fəaliyyət göstərməlidir.

Mövcud vəziyyət. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında aparılan bərpa-quruculuq işləri dövlət tərəfindən ardıcıl şəkildə davam etdirilsə də, turizm sahəsi hələlik ilkin mərhələdə inkişaf edir. Bəzi rayonlarda yol və elektrik infrastrukturu bərpa olunub, lakin turizm xidmətləri üçün tələb olunan obyektlərin (mehmanxana, informasiya mərkəzləri, ictimai iaşə) sayı məhduddur. Bu da turistlərin uzunmüddətli və keyfiyyətli qəbulunu çətinləşdirir.

Mövcud məlumatlara əsasən, Şuşa, Laçın və Zəngilan rayonlarında ilkin turizm fəaliyyətlərinə start verilsə də, bu fəaliyyət əsasən mövsümi və tədbir əsaslı xarakter daşıyır. Region üzrə vahid turizm idarəetməsi, marşrutlaşdırma və məhsul paketləşdirmə mexanizmləri hələ tam formalaşmayıb [10].

Bölgədə təhlükəsizlik məsələləri – o cümlədən minalanmış ərazilər – turizm axınının genişlənməsinə əngəl törədir. Eyni zamanda, sosial infrastrukturun bərpası və məcburi köçkünlərin mərhələli şəkildə qayıdışı prosesi hələ başa çatmayıb. Bu isə turizmə xidmət edən yerli əhalinin və biznes strukturlarının formalaşmasını ləngidir.

Buna baxmayaraq, bölgədə siyasi sabitlik və strateji infrastruktur layihələri (Zəngəzur dəhlizi, Beynəlxalq Hava limanları və s.) mövcud vəziyyəti strateji üstünlüyə çevirməyə imkan verir. Mövcud vəziyyətin düzgün dəyərləndirilməsi və koordinasiyalı planlaşdırma, turizm klasterlərinin inkişafı üçün möhkəm baza rolunu oynaya bilər. turizm infrastrukturunun bərpası ilə yanaşı, vahid və əlaqəli iqtisadi sistemin qurulmasıdır. Bu çərçivədə mehmanxana sektoru, ictimai iaşə obyektləri, bələdçi xidmətləri və nəqliyyat-logistika şəbəkələri birlikdə fəaliyyət göstərməlidir.

Regional Turizm Klasterləri. Rəqəmsal transformasiya turizmin inkişafında mühüm rol oynayır. Rəqəmsal marşrutlar, mobil tətbiqlər və virtual turizm paketləri bölgənin beynəlxalq bazarlarda tanıdılmasına şərait yarada bilər. Estoniya və Gürcüstan bu sahədə uğurlu təcrübələrə malikdir [3].

Klaster yanaşması həmçinin yerli icmaların turizmə cəlb olunmasını təmin etməlidir. Bu, həm iqtisadi dividendlərin əhalinin rifahına yönəlməsinə, həm də sosial dayanıqlığın artmasına töhfə verəcək. Xüsusilə qadınların və gənclərin məşğulluğu üçün turizm sahəsində ixtisasartırma proqramları həyata keçirilməlidir [5].

Regionda formalaşacaq klasterlərdə kooperasiya əsas prinsiplərdən biri kimi götürülməlidir. Fərqli sahibkarlıq subyektləri, QHT-lər, dövlət strukturları və yerli icmalar arasında koordinasiya sistemləri yaradılmalıdır. Bu məqsədlə Turizm Klaster Agentliyi və regional koordinator mərkəzləri təsis oluna bilər.

Turizm klasterləri iqtisadi çevikliyin artırılmasına və makroiqtisadi sabitliyin təmin edilməsinə dəstək verə bilər. Müxtəlif xidmət sahələrinin inkişafı – nəqliyyat, ticarət, maliyyə – birbaşa və dolayı şəkildə turizm klasterlərinə inteqrasiya olunur. Bu isə regionda çoxsektorlu iqtisadi modelin yaranmasına səbəb olur.

Eyni zamanda, post-konflikt ərazilərdə ekoloji və mədəni irsin qorunması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Klasterlərin təşkili bu baxımdan da planlı və ekoloji cəhətdən balanslaşdırılmış şəkildə həyata keçirilməlidir. UNESCO tərəfindən tanınan irs obyektlərinin turizm zəncirinə daxil edilməsi, onların qorunaraq nümayiş etdirilməsi məqsədəuyğundur.

Klaster daxilində fəaliyyət göstərəcək turizm marşrutlarının planlaşdırılması və sertifikatlaşdırılması da vacibdir. Bu marşrutlar təhlükəsiz, informativ və rahat şəkildə hazırlanmalı, turistlərə fərqli seçimlər təqdim edilməlidir. Bu istiqamətdə Fransa və İtaliya kimi ölkələrin təcrübəsi öyrənilə bilər [4].

Dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişafı turizm klasterlərinin dayanıqlı fəaliyyətini təmin edən əsas mexanizmlərdəndir. Özəl investorların riskini azaltmaq üçün dövlət tərəfindən zəmanət mexanizmləri, vergi güzəştləri və subsidiyalar tətbiq olunmalıdır. Belə model Türkiyə və Xorvatiyada geniş şəkildə istifadə olunmuşdur [6].

Turizm infrastrukturuna paralel olaraq insan kapitalının inkişafı da əsas prioritet olmalıdır. Turizm menecerləri, bələdçilər, xidmət personalı və digər peşələr üzrə peşə məktəbləri və modulyar təlimlər təşkil edilməlidir. Bu yanaşma uzunmüddətli kadr təminatına zəmin yaradar [8].

Brendləşmə və regional imicin formalaşdırılması da klaster uğurunun əsas komponentlərindəndir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur turizm klasteri vahid loqo, şüar və brend konsepsiyası ilə təqdim olunmalı, daxili və xarici bazarlarda strateji marketinq siyasəti yürüdülməlidir. [10].

Ərazilərin turizm xəritələrinin hazırlanması, informasiya mərkəzlərinin yaradılması və çoxdilli reklam materiallarının yayılması turistlərin rahatlığını və məlumatlılığını artıracaq. Bu, həm də beynəlxalq turizm agentlikləri ilə əməkdaşlıq üçün əsas təşkil edir.

Nəhayət, klasterlərin monitorinqi və qiymətləndirilməsi üçün göstəricilər sistemi hazırlanmalıdır. Turist sayı, gəlir səviyyəsi, yerli məşğulluq, sosial təsir və ekoloji yük kimi indikatorlar əsasında davamlı qiymətləndirmə aparılmalı və strategiyalar çevik şəkildə tənzimlənməlidir. Aşağıdakı cədvəldə Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda Turizm Resurslarının Təsnifatı təhlil edilmişdir. [2].

Cədvəl 1. Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda Turizm Resurslarının Təsnifatı

Turizm tipi	Mümkün istiqamətlər	Qeydlər
Dağ turizmi	Laçın, Kəlbəcər, Zəngilan	Dağlıq relyef, mülayim iqlim, meşə örtüyü, bulaqlar
Aqroturizm	Füzuli, Qubadlı, Cəbrayıl	Ənənəvi kənd təsərrüfatı, bağçılıq və heyvandarlıq potensialı
Tarixi turizm	Şuşa, Ağdam, Xocavənd	Qədim qalalar, məscidlər, kilsələr, mədəni irs abidələri
Eko-turizm	Zəngilan, Laçın	Təbiət qoruqları, biomüxtəliflik, yaşıl marşrutlar

Məqalədə təqdim olunan cədvəl Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında fərqli turizm növlərinin coğrafi bölgüsünü və bu növlərin potensialını əks etdirir. Cədvəl vasitəsilə aydın görünür ki, hər bir rayonun spesifik təbii və mədəni resursları onun konkret turizm istiqamətində inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradır.

Məsələn, dağ turizmi üçün ən uyğun ərazilər kimi Laçın və Kəlbəcər rayonları göstərilir. Bu ərazilər yüksək dağ silsilələri, mülayim yay iqlimi və təbii bulaqları ilə fərqlənir. Aqroturizm üçün isə kənd təsərrüfatı ənənələri və geniş əkin sahələri ilə tanınan Füzuli və Cəbrayıl rayonları

ön plana çıxır. Eyni zamanda, Şuşa və Ağdamın tarixi-mədəni irsi dini və tarixi turizmin inkişafı üçün əsas bazanı təşkil edir [1].

Cədvəl həmçinin Zəngilan və Laçın kimi ərazilərdə eko-turizm imkanlarının yüksək olduğunu vurğulayır. Bu bölgələrdə meşə massivləri, təbiət qoruqları və bioloji müxtəliflik xüsusilə nəzərəçarpacaqdır. Bütün bu amillər göstərir ki, bölgə üzrə klaster əsaslı yanaşma müxtəlif turizm növlərinin paralel inkişafını təmin edə bilər.

Cədvəlin strukturlaşdırılmış şəkildə təqdim olunması tədqiqatçılar, planlaşdırıcılar və investorlar üçün ərazilərin turizm baxımından müqayisəli təhlilini asanlaşdırır. Bu isə planlı və məqsədyönlü investisiya strategiyalarının hazırlanmasına zəmin yaradır [5].

SWOT analiz. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında turizm sahəsinin inkişafı üçün aparılan SWOT təhlili güclü və zəif tərəflərlə yanaşı, ərazilərin qarşılaşa biləcəyi imkan və təhdidləri də əhatə edir. Bu təhlil klaster modelinin reallaşdırılması zamanı strateji planlaşdırmaya yardımçı olmaq məqsədi daşıyır.

İlk növbədə güclü tərəflər sırasında bölgənin zəngin turizm resursları xüsusi yer tutur. Təbii gözəlliklər, dağlıq relyef, bulaqlar, tarixi-dini abidələr və zəngin mədəni irs turizmin əsas dayaqlarını təşkil edir. Bu resurslar həm daxili, həm də beynəlxalq turistlərin marağını cəlb edə biləcək səviyyədədir.

Digər bir güclü tərəf dövlətin bu regionlara xüsusi diqqət yetirməsi və "Böyük Qayıdış" proqramı çərçivəsində reallaşdırılan infrastruktur layihələridir. Yolların çəkilməsi, elektrik və kommunikasiya xətlərinin bərpası klaster yanaşmasının texniki əsaslarını gücləndirir.

Zəif tərəflərə gəlincə, bölgədə hələ də tam bərpa olunmamış infrastruktur və xidmət sahələrinin zəifliyi ön plana çıxır. Otel, restoran, istirahət və informasiya xidmətlərinin çatışmazlığı turistlərin qəbulunu məhdudlaşdırır. Eyni zamanda, peşəkar turizm kadrlarının azlığı da inkişafın qarşısında duran əsas problemlərdəndir [2].

Əlverişli imkanlar sırasında regionun sərhəd bölgələrində yerləşməsi və beynəlxalq turizm marşrutlarına inteqrasiya olunmaq potensialı göstərilə bilər. İran, Türkiyə və Gürcüstanla yaxınlıq regional turizm əməkdaşlığı üçün böyük fürsətlər yaradır. Bundan əlavə, beynəlxalq donor təşkilatların və inkişaf agentliklərinin dəstəyi də böyük rol oynaya bilər [3].

Təhlükələr sırasında isə mina təhlükəsi və qeyri-sabitlik riskləri əsas narahatlıq doğuran amillər sırasındadır. Hərçənd ki, ərazilərin təmizlənməsi prosesi davam edir, bu prosesin uzanması planlaşdırılan turizm marşrutlarının təhlükəsiz istifadəsini məhdudlaşdıra bilər. Siyasi risklər və beynəlxalq informasiya müharibəsi də turizmin inkişafına mənfi təsir göstərə bilər.

Bütün bu faktorların düzgün təhlili və qarşılıqlı əlaqəsi əsasında strateji yanaşmalar formalaşdırıla bilər. Güclü tərəflərin maksimal istifadəsi və zəif cəhətlərin aradan qaldırılması üçün klaster daxilində koordinasiya mexanizmlərinin qurulması zəruridir. Bu, həm yerli, həm də xarici sərmayədarların marağını artıracaq.

Nəticə olaraq, SWOT təhlili göstərir ki, post-konflikt ərazilərdə turizm klasterinin formalaşdırılması potensiala əsaslansa da, bu potensialın reallaşması məqsədyönlü idarəetmə, risklərin düzgün qiymətləndirilməsi və səmərəli resurs bölgüsü tələb edir. Klaster yanaşması bu baxımdan dayanıqlı və strateji bir alət kimi çıxış edə bilər.

Beynəlxalq müqayisə

Post-konflikt ərazilərdə turizm klasterlərinin formalaşdırılması müxtəlif ölkələrin təcrübələrinə əsaslanaraq qiymətləndirilə bilər. Bu sahədə xüsusilə Balkan ölkələri – Kosovo, Bosniya və Herseqovina, həmçinin Gürcüstan və Kolumbiyanın təcrübəsi Azərbaycan üçün öyrədici model rolunu oynaya bilər.

Kosovo nümunəsində turizmin inkişafı beynəlxalq təşkilatların (UNDP, UNWTO) dəstəyi ilə bərpa layihələrinin həyata keçirilməsi nəticəsində mümkün olub. Yerli icmalarla əməkdaşlıq əsasında yaradılan turizm marşrutları və mədəni tədbirlər regionun qısa müddətdə tanınmasına şərait yaradıb.

Bosniya və Herseqovinada isə turizm klasterləri "çoxmərkəzli model" əsasında qurulub. Müxtəlif şəhərlər öz tarixi və mədəniyyət resurslarına əsaslanaraq fərqli ixtisaslaşmış turizm növlərinə yönəliblər. Bu yanaşma daxili əmək bölgüsünə və resursların optimallaşdırılmasına şərait yaradıb. [9].

Kolumbiyada uzun sürən münaqişədən sonra Medellin şəhəri "post-münaqişə turizmi" konsepsiyasını tətbiq edərək sülh və sosial barış mesajını dünyaya təqdim edib. Bu strategiya çərçivəsində keçmiş münaqişə zonaları turistlər üçün interaktiv marşrutlara çevrilib. Qarabağda da oxşar metodla sosial-mədəni inteqrasiya gücləndirilə bilər [7].

Gürcüstanın post-sovet dövründə turizm sektorunu inkişaf etdirmək üçün yaratdığı "regional turizm mərkəzləri" modeli diqqətəlayiqdir. Məsələn, Svaneti və Kaheti bölgələrində yerli məhsullar, kənd turizmi və ekoturizm inteqrasiya olunaraq güclü regional markalar formalaşdırılıb. Bu model Qarabağda da tətbiq oluna bilər.

Eyni zamanda, Xorvatiya və Sloveniya kimi ölkələr Avropa İttifaqının dəstəyi ilə "yaşıl marşrutlar" və "dayanıqlı kənd turizmi" layihələri çərçivəsində turizm klasterlərini uğurla formalaşdırıblar. Bu yanaşma Azərbaycanın da ekoturizm sahəsində regional əməkdaşlıqlar qurması üçün örnəkdir [11].

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, uğurlu turizm klasterləri yalnız fiziki infrastrukturla deyil, həm də sosial və institusional dəstəklə gücləndirilir. Qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, təhsil və təlim proqramlarının icrası və marketinq strategiyalarının qurulması əsas şərtlərdəndir.

Beləliklə, Azərbaycan bu təcrübələrdən yararlanaraq post-konflikt ərazilərdə turizm klasterlərini planlı şəkildə inkişaf etdirə bilər. Hər bir modeldən uyğun elementlərin seçilməsi və milli şəraitə uyğunlaşdırılması nəticəsində dayanıqlı və effektiv turizm siyasəti həyata keçirmək mümkündür.

Nəticə

Post-konflikt ərazilərdə regional turizm klasterlərinin yaradılması, yalnız iqtisadi inkişaf baxımından deyil, həm də sosial və mədəni reinteqrasiya baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur kimi ərazilərdə bu cür yanaşma əhalinin bölgəyə qayıdışını təşviq etməklə yanaşı, dayanıqlı iqtisadi strukturların qurulmasına şərait yaradır.

Tədqiqat göstərir ki, bu ərazilərdə mövcud olan təbii, tarixi və mədəni resurslar geniş spektrli turizm istiqamətlərinin inkişafı üçün əlverişli zəmin yaradır. Dağ, aqro, dini və ekoturizm sahələri üzrə potensial klasterlərin yaradılması regional ixtisaslaşmanı təmin edə və turizm məhsulunun keyfiyyətini yüksəldə bilər.

Eyni zamanda, beynəlxalq təcrübə sübut edir ki, turizm klasterlərinin uğuru yalnız coğrafi resurslarla deyil, idarəetmə, koordinasiya və davamlı investisiya mühiti ilə sıx bağlıdır. Bu baxımdan dövlət dəstəyinin davamlılığı və özəl sektorun cəlb olunması əsas prioritetlərdəndir.

Klaster yanaşması həm də regionda yeni əmək bazarının formalaşmasına, xidmət sektorunun inkişafına və yerli icmaların iqtisadi fəallığının artmasına səbəb ola bilər. Bu isə post-konflikt dövründə sosial sabitlik və rifahın bərqərar olmasına ciddi təsir göstərir.

Rəqəmsallaşma və turizm texnologiyalarının tətbiqi də müasir turizm klasterlərinin əsas komponentlərindən sayılır. Virtual marşrutlar, rəqəmsal bələdçi sistemləri və onlayn rezervasiya platformaları regionun beynəlxalq tanınmasına mühüm töhfə verə bilər.

Nəhayət, turizm klasterlərinin planlaşdırılması zamanı ekoloji dayanıqlıq və mədəni irsin qorunması prinsipləri əsas götürülməlidir. Bu, turizmin yalnız iqtisadi deyil, həm də etik və ekosistem baxımından davamlı inkişafına zəmanət verəcəkdir.

Beləliklə, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarında turizm klasterlərinin yaradılması post-konflikt bərpa strategiyasının mühüm tərkib hissəsi kimi çıxış edir və ölkənin uzunmüddətli turizm siyasətində xüsusi yer tutmalıdır.

Təkliflər

1. Regional Turizm Klaster Agentliyinin yaradılması – Dövlət və özəl sektor arasında koordinasiyanı təmin etmək, vahid informasiya bazası formalaşdırmaq və klaster modellərinin idarəsini təşkil etmək üçün xüsusi qurum təsis olunmalıdır.
2. İxtisaslaşmış turizm marşrutlarının yaradılması – Dağ, aqro, tarixi və ekoturizm üzrə fərqli marşrutlar müəyyən edilərək infrastruktur bu istiqamətlərə uyğun qurulmalıdır. Bu, resursların səmərəli istifadəsinə və fərqli turist seqmentlərinin cəlbinə imkan verəcək.
3. Yerli əhalinin turizm sektoruna inteqrasiyası – Peşə təlimləri, sahibkarlıq proqramları və məşğulluq layihələri vasitəsilə yerli icmaların prosesə cəlbi təmin olunmalıdır. Bu, sosial sabitliyi gücləndirəcək və turizmin yerli iqtisadiyyata təsirini artıracaq.
4. Rəqəmsal turizm platformalarının inkişafı – Onlayn bronlama sistemləri, mobil tətbiqlər və rəqəmsal bələdçilər vasitəsilə regionun tanıdılması və turist axınının idarə olunması asanlaşacaqdır.
5. Ekoloji dayanıqlılığın təmin olunması – Turizm klasterlərinin planlaşdırılmasında ətraf mühitin mühafizəsi, tullantıların idarəsi və yaşıl texnologiyaların tətbiqi əsas meyar kimi götürülməlidir.
6. Xarici investorlar üçün stimullaşdırıcı paketlərin hazırlanması – Vergi güzəştləri, subsidiyalar və hüquqi təminatlar daxil olmaqla, sərmayədarların marağını artırmaq məqsədilə kompleks təşviq mexanizmləri tətbiq olunmalıdır.
7. İnstitusional və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi – Turizm klasterlərinin hüquqi əsaslarla tənzimlənməsi və icra mexanizmlərinin aydınlaşdırılması üçün müvafiq qanunvericilik bazası yenilənməlidir.

Ədəbiyyat

1. Cəfərov, R. Qarabağda turizm potensialının qiymətləndirilməsi. *Azərbaycan Turizm Araşdırmaları*,-2022.-14(2), 45-59.
2. Hüseynov, T. Post-konflikt iqtisadiyyat və turizm imkanları. *Beynəlxalq Sosial Elmlər Jurnalı*,-2023.-7(1), 101-114.
3. OECD *Tourism Trends and Policies in Rural Regions*. Paris: OECD Publishing.-2020.
4. UNWTO *Post-Conflict Tourism Recovery Strategies: Case Study Kosovo*. Madrid: UNWTO.-2021.
5. World Bank *Azerbaijan: Recovery and Resilience in Conflict-Affected Regions*. Washington, D.C.: World Bank Publications.-2021.
6. European Commission *Smart Specialisation and Sustainable Tourism*. Brussels: EU Smart Specialisation Platform.-2019.
7. Kolumbiya Turizm Nazirliyi *Peace Tourism Strategy: Medellin Model*. Bogota: Ministry of Commerce, Industry and Tourism.-2018.
8. Gürcüstan İqtisadi İnkişaf Nazirliyi. *Regional Tourism Clusters Report*. Tbilisi.-2021.
9. Bosniya və Herseqovina Turizm İdarəsi. *Tourism Cluster Development in Post-War Regions*. Sarajevo.-2020.
10. Azərbaycan Respublikası Dövlət Turizm Agentliyi. *Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda Turizm İnkişaf Konsepsiyası*. Bakı.-2023.
11. Xorvatiya Turizm Nazirliyi. Tourism and Regional Cooperation: The Case of Croatia. Zagreb: Ministry of Tourism.-2021.